

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800

Akademie věd
České republiky

KNIHOVNA

AKADEMIE VĚD ČR

věda
kolem
nás
co to je...

125

Knihovna Akademie věd ČR, v. v. i., (KNAV) je univerzální vědecká knihovna, poskytující své služby jako specializovaná knihovna podle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

KNAV poskytuje informační podporu v oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu institucím, vědeckým pracovníkům, odborníkům, studentům i široké veřejnosti. Pro své uživatele získává, zpracovává a zpřístupňuje vědeckou literaturu v klasické i elektronické formě. V ČR patří mezi klíčové instituce v pořizování a zpřístupňování specializovaných elektronických informačních zdrojů. Zajišťuje i další služby, např. rešerše, mezinárodní výpůjčky, digitalizaci, tisk a kopírování, a expertní činnosti pro uchovávání dat a ošetřování knižních fondů.

Knihovědné oddělení KNAV je odborné pracoviště, které se věnuje dějinám starší knižní kultury. Primárním úkolem pracovníků oddělení je vytváření databáze nazvané Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT). Dále se podle svého odborného zaměření zabývají různými tématy z dějin české knižní kultury, která se týkají zejména dějin knihtisku, tiskáren a knihoven. V současnosti řeší knihovědné oddělení několik projektů základního i aplikovaného výzkumu, například Švédská knižní kořist z Čech a Moravy 1646–1648, Ovidiovy *Proměny* nebo Česká knižní ilustrace v raném novověku. Knihovědné oddělení pečuje také o historický fond KNAV a zpřístupňuje jej badatelům i formou systematické digitalizace. Vydává odborný časopis *Knihy a dějiny*, který je jediným specializovaným periodikem v České republice zaměřeným na dějiny starší české knižní kultury. Knihovědné oddělení rovněž spolupracuje na propagačních a popularizačních akcích KNAV pro veřejnost (IluStory, Knihovna snů) a realizuje i samostatné popularizační projekty zaměřené na obor knihověda (vědeckopopularizační seriál Knihovědní detektivové).

Poděkování: tento text je výrazem úcty k práci našich předchůdců, v jejichž díle se zodpovědností pokračujeme. Věnujeme ho Anežce Baďurové, dlouholeté vedoucí knihovědného oddělení, která měla na jeho vzniku i dalším směřování zásadní podíl. Poděkování patří všem kolegům, kteří pomohli se vznikem tohoto textu a jeho přípravou.

Fantastické knihy a jak je najít, aneb bibliografie

Co je to bibliografie? Velice stručně a zjednodušeně je bibliografie seznam či soupis knih. Podle České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) je bibliografie „seznam dokumentů zpracovaných podle určitých zásad“. Za dokument se pak považuje „hmotný předmět plnící funkci informačního pramene“. Tento pojem tedy může označovat knihu, rukopis, časopis, mapu, ale i zvukový či obrazový záznam. V následujícím textu se budeme zabývat především tištěnými knihami a častěji než dokument budeme používat pojem kniha, avšak pro uvedení do kontextu je vyjasnění terminologie nutné.

Co odlišuje bibliografii a katalog? Katalog obvykle eviduje exempláře knihy, či přesněji dokumenty, nacházející se v danou chvíli na určitém místě. Může jít o seznam knih v konkrétní knihovně (knihovni katalog), soupis děl připravených k dražbě (aukční katalog) či nabídku knih k prodeji (knihkupecký katalog). Naproti tomu bibliografie eviduje jednotlivá vydání (edice) a popisuje společné znaky exemplářů či výtisků téže edice. Oproti konkrétnímu katalogu je bibliografie abstraktnější, jejím cílem je popis ideálního exempláře jako zástupce jedné edice. Bibliografie tak přináší přehled vydání (edic) sestavený podle předem stanovených kritérií. Může jít o dokumenty o určitém tématu (tzv. oborové bibliografie), dokumenty sepsané jedním autorem (personální bibliografie), dokumenty vzniklé na určitém území (regionální bibliografie). Bibliografií je v podstatě i diskografie určitého umělce či skupiny a také filmografie konkrétního režiséra či herce. Existují i národní bibliografie, které zaznamenávají a popisují veškeré dokumenty vydané v určité zemi. Retrospektivní bibliografie zpětně zpracovává dokumenty publikované během určitého časové vymezeného období. Retrospektivní bibliografie může být dále vymezena jazykově nebo územně. Cílem národní retrospektivní bibliografie je zachytit veškerou tištěnou produkci na území určitého státu, případně v určitém jazyce. Existují různé druhy a typy bibliografií, nemůže nás proto překvapit, že existují i bibliografie bibliografií.

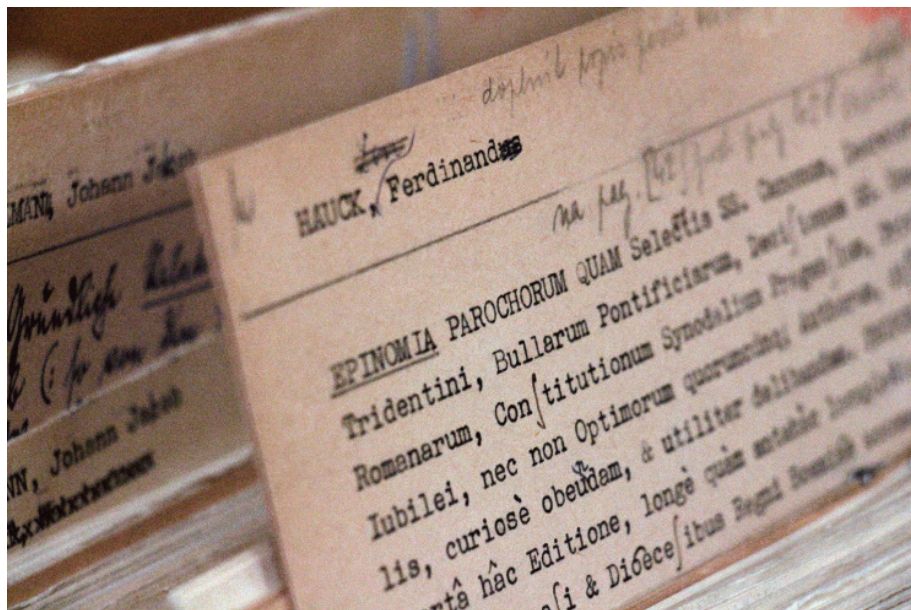
Proč bibliografie začaly vznikat? Na nekonečné množství knih a námahu spojenou se studiem upozornil už biblický Kazatel ve verši „Spisování mnoha knih nebere konce a mnohé hloubání unaví tělo“ (Kaz 12:12). Avšak zejména po rozšíření knihtisku na konci středověku a v raném novověku si učenci stěžovali na přemíru knih a nemožnost orientovat se v jejich množství. Stesky nad záplavou informací tedy nejsou chorobou moderní doby. Tehdy nastal čas bibliografie, která nabídla lék na syndrom informačního přetížení nejen raného novověku. Již sto let po vzniku knihtisku, v polovině 16. století, sestavil švýcarský polyhistor Conrad Gessner první bibliografii. Jeho třídílná *Bibliotheca Universalis* (1545–1549) evidovala na 12 000 knih vytištěných do té doby v latině, řečtině a hebrejštině. Gessner už tehdy ke své bibliografii přistupoval výběrově – do svého soupisu nezařadil díla vydaná v národních (vernakulárních) jazycích, v nichž se tehdy pochopitelně také tisklo. *Bibliotheca Universalis* byla sestavená abecedně podle jmen autorů a obsahovala i rejstříky. Prvotním cílem Gessnerova díla měla být orientace v záplavě knih. S podobným záměrem jsou sestavovány v zásadě všechny bibliografie. Postupně však přestávají mít univerzální ambice zmapovat veškerou vytištěnou produkci, a pokud se o to snaží, pak pouze za přijetí jednoznačných vymezení – tematických,

časových nebo jazykových. Výjimku představují některé nadnárodně koncipované projekty: univerzální bibliografie prvotisků (*Incunabula Short Title Catalogue*, ISTC) a starých tisků (*Universal Short Title Catalogue*, USTC). Je však zřejmé, že míra údajů k jednotlivým edicím, které univerzální bibliografie poskytují, je nesrovnatelně menší v porovnání se specializovanými národními bibliografiemi.

Bibliografie jako správná navigace

K čemu může bibliografie posloužit? Bibliografie je nástroj umožňující nalézt informace a data, která badatel potřebuje. Dobře koncipovaná a sestavená bibliografie zpřehledňuje velké množství údajů a umožňuje v nich vyhledávat. Bibliografii tak můžeme přirovnat k navigaci usnadňující svému uživateli cestu k cíli. Využití bibliografie odborníky zejména z historických oborů je celkem zřejmé, ale bibliografie může pomoci i laikovi. Kdokoli nalezne doma nebo na půdě starou knihu, bude ho nejspíš zajímat, jak je vzácná a zda se jedná o unikát. To vše – a mnoho dalšího – najde právě v bibliografii. Bibliografie může sloužit i vědcům z nehistorických oborů včetně přírodních věd: klimatolog například může zjistit, kdy a kde byly zaznamenány povodně a jiné významné klimatické jevy, protože zprávy o neobvyklých přírodních jevech a živelních katastrofách byly vedle válek, vražd a poprav častým tématem historických zpravodajských textů. Jejich přehled najde právě díky bibliografii.

Obr. 1 Detail kartotéčního listku (foto Luděk Čertík)

Národní retrospektivní bibliografie je základní pomůckou pro studium textů v jejich původní podobě. Čerpají z ní badatelé v oboru knihovně, historie, dějin umění, literární historie a vědy, textové kritiky, jazykovědy a dalších příbuzných společenských a humanitních oborů. Její ambicí je podat přehled o veškeré tiskařské produkci vymezené podle jazykových, geografických, chronologických, žánrových či jiných kritérií. Jedině v tomto kontextu a v širších souvislostech lze analyzovat vývoj knižní kultury a písemnictví určitého národa či etnika. Díky bibliografii lze také sledovat tiskařské a nakladatelské strategie, frekvenci žánrů či témat a jejich oblíbenost mezi čtenáři nebo studovat recepci a vývoj národní literatury v širším kontextu. Bibliografie, nejen národní retrospektivní, je tak *de facto* nekonečný příběh. To ostatně platí o téměř všech bibliografiích obecně: představují otevřené a stále se vyvíjející dílo.

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800

Co je bibliografie cizojazyčných bohemik a co v ní najdeme? Cílem následujícího textu je představit bibliografii cizojazyčných bohemikálních tisků, která vzniká v Knihovně Akademie věd ČR již od padesátých let 20. století. Zaměří se na vznik a vývoj zpracování této specializované bibliografie a popíše možnosti, které badatelům – odborníkům i širší laické veřejnosti – tato bibliografická databáze nabízí.

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT) patří typově mezi národní retrospektivní bibliografie. Má podobu elektronické databáze poskytující v současné době data o zhruba 33 000 vydání bohemikálních tisků. Zaznamenává veškerou tištěnou produkci, která vycházela v českých zemích od 15. století do roku 1800 v jiných jazycích než češtině. Bibliografie cizojazyčných bohemik tak zachycuje edice zejména v latině, němčině, italštině nebo francouzštině a v menší míře i angličtině či španělštině. Spolu s Knihopisem, jenž eviduje tištěnou produkci v českém jazyce a o němž se zmíníme podrobněji dále, tvoří bibliografie cizojazyčných bohemik českou národní retrospektivní bibliografii starých tisků.

Od svého začátku je bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků spojena s Knihovnou Akademie věd (KNAV), dříve Základní knihovnou ČSAV. Ta byla založena 17. listopadu 1952, spolu se vznikem Československé akademie věd, jejím základem byly bohaté knihovní fondy knihovny Královské české společnosti nauk, Československé akademie věd a umění a Masarykovy akademie práce. Knihovna Akademie věd se tak již v době svého vzniku stala druhou největší univerzální vědeckou knihovnou v Praze a třetí nejstarší vědeckou knihovnou v České republice. Svou činnost knihovna zahájila 1. ledna 1953 v prostorách České akademie věd a umění na Národní třídě, kde sídlí dosud. Prvním ředitelem knihovny se stal knihovědec PhDr. František Horák (1911–1983). Ten se zasloužil jak o významné rozšiřování fondu knihovny, zejména nákupy starých a vzácných tisků a rukopisů, tak o vznik bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků.

O vzniku bibliografie cizojazyčných bohemik bylo rozhodnuto v roce 1955 právě z iniciativy Františka Horáka. Od svého počátku byla tato bibliografie chápána jako doplněk a paralela ke Knihopisu českých a slovenských tisků od doby nejstarší do konce 18. století (dále jen Knihopis). Knihopis eviduje všechny jazykové české

Obr. 2 Krabice ukrývají papírové lístky se záznamy
k dalšímu ověření, tzv. *desiderata* (foto Luděk Čertík)

Knihovna KNM - desiderata
k prověření

knihy včetně tisků, v nichž se nachází i jen jediné české slovo, vydané na historickém území původního Československa a v zahraničí. Bibliografický popis jednotlivých vydání je velmi podrobný a jeho součástí je i seznam dochovaných exemplářů. Knihopis představuje základní kámen české národní retrospektivní bibliografie.

Knihopis, dar českému národu

Počátky Knihopisu sahají do roku 1905, kdy Zdeněk Václav Tobolka (1874–1951), historik, knihovník a zakladatel české knihovědy, na zasedání Královské české společnosti nauk přednesl návrh zpracovat bibliografii českých prvotisků do roku 1526. Tento záměr, navazující na bibliografickou práci Václava Hanky, byl přijat, ovšem s omezením stanovit hranici prvotisků do konce roku 1500. Tobolkův projekt postupem doby získal větší ambice. Nově hodlal popsat už nikoliv pouze prvotisky, postinkunábule (tisky vydané v rozmezí 1501–1520) a paleotypy (tisky do roku 1550), ale veškerou českojazyčnou tiskařskou produkci do konce 18. století. Takto rozsáhlý projekt už ovšem nemohl být dílem jednotlivce, jak Z. V. Tobolka původně plánoval, ale jedině výsledkem spolupráce širšího okruhu lidí. Ačkoli Z. V. Tobolka soudil, že „doba tří let pilné práce by postačila, aby Bibliografie českých prvotisků mohla být odevzdána veřejnosti“, na první výsledky Knihopisu si česká veřejnost musela počkat – z různých důvodů – o něco déle.

Jasných obrysů Tobolkův záměr nabyl v roce 1923, u příležitosti 150. výročí narození Josefa Jungmanna. Tehdy pro jeho realizaci Z. V. Tobolka získal i zástupce ministerstva školství a národní osvěty. Byla ustanovena osmičlenná komise sestávající z ředitelů a elitních pracovníků československých knihoven, v jejímž čele byl sám Tobolka. První výsledky – popisy 31 českých prvotisků – byly publikovány v roce 1925. Na ně navazovala základní řada Knihopisu vydávaná v letech 1939–1967, k níž přibýly později číselné i abecední dodatky a rejstříky. Tištěná verze Knihopisu přestala vycházet v roce 2010. V současné době má Knihopis podobu veřejně přístupné elektronické databáze, kterou spravuje oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny České republiky. Databáze Knihopisu je stále živým organismem, probíhá její doplňování, rozšiřování a stálá aktualizace. Význam Knihopisu pro badatele v oboru knižní kultury nejlépe vystihují slova přední české knihovědkyně Mirjam Bohatcové (1919–2007), že Knihopis představuje „opravdový dar českému národu“.

Bibliografie cizojazyčných bohemik, mladší sestra Knihopisu

Bibliografie cizojazyčných bohemik doplňuje Knihopis o ostatní tiskařskou produkci českých zemí z tohoto období. Na Knihopis sice metodicky navazuje, ale předmětem jejího zájmu nejsou tisky české, ale cizojazyčné. I proto se zpočátku, v době svého vzniku v padesátých letech, označovala bibliografie cizojazyčných bohemik jako Knihopis cizojazyčných bohemik od doby nejstarší do konce 18. století. Bibliografie cizojazyčných bohemik eviduje a popisuje tisky, které vyšly v českých zemích v jiných jazycích než češtině, tedy zejména v latině, němčině, francouzštině, italštině a španělštině i dalších jazycích (tzv. tiskařská bohemika). Výjimku představují

pouze bohemikální tisky tištěné plně v těch jazycích, které užívají nelatinková písmena, což byly v našem kulturním prostředí především hebrejščina a jidiš tištěné hebrejským písmem a také církevní slovanština a běloruština tištěné cyrilicí. Tyto tisky do bibliografie nejsou pro svou specifickou zařazeny. Bibliografie zachycuje i tzv. obsahová bohemika, tj. spisy, které mají vztah k českému území, jeho historii či kultuře, a tzv. autorská bohemika, v zahraničí vydaná díla českých autorů. Vedle podrobně bibliograficky popsaných tisků eviduje BCBT také vydání, u nichž zatím nebyl objeven dochovaný exemplář nebo dosud nebyla z různých důvodů popsána (tzv. desiderata).

Vlastní práce na bibliografii cizojazyčných bohemik započaly 1. ledna 1955 v tehdejší Základní knihovně ČSAV, dnešní KNAV. Ředitel knihovny František Horák, Tobolkův žák, později docent dějin knihy a knihovnictví na Fakultě osvěty a novinářství Univerzity Karlovy a zároveň vedoucí redaktor Knihopisu, si dobře uvědomoval, že Knihopis představuje pouze část české národní bibliografie. Proto inicioval vznik soupisu cizojazyčných bohemik a u vedení akademie jej prosadil. Sestavování bibliografie cizojazyčných bohemik bylo jedním z vědeckých úkolů nově vzniklé Základní knihovny ČSAV a zůstává jím *de facto* dodnes. Práci na bibliografii cizojazyčných bohemik bylo pověřeno bibliografické oddělení knihovny, předchůdce dnešního knihovědného oddělení. Metodika vycházela ze zásad popisu českých tisků pro Knihopis a čerpala ze zkušeností Františka Horáka, vedoucího redaktora Knihopisu. Pod jeho vedením práce na bibliografii cizojazyčných bohemik pokračovaly až do roku 1967, kdy František Horák odešel z tehdejší Základní knihovny ČSAV do Národní knihovny ČR.

Po Horákově odchodu v roce 1967 byla ustavena Komise pro soupis starých cizojazyčných bohemik, jejímž úkolem bylo bibliografii cizojazyčných bohemik metodicky vést. Komisi tvořili významní odborníci z českých a moravských akademických ústavů, univerzit, muzeí a knihoven. Předsedou komise byl historik Miroslav Boháček, dalšími členy byli knihovědkyně Mirjam Bohatcová a Emma Urbánková, klasičtí filologové Josef Hejnic a Bohumil Ryba, historikové Ivan Hlaváček, Zdeněk Šimeček a František Šmahel, germanista Jaromír Povejšil, literární historik Miloslav Šváb a Josef Moravec, který vykonával funkci tajemníka komise a zároveň byl zaměstnancem bibliografického oddělení Základní knihovny ČSAV. Členové Komise pro soupis starých cizojazyčných bohemik se pravidelně scházeli a určovali priority úkolů i směr, kterým se bibliografie cizojazyčných bohemik bude dále ubírat. Komise stanovovala, které fondy knihoven budou excerповány, úroveň bibliografického popisu i způsob přepisu různých typů písma v popisovaných exemplářích.

Komise také zvažovala způsoby a možnosti, jak vznikající lístkovou kartotéku popisů tisků v budoucnu zveřejnit. Zároveň vyzývala k tomu, aby členové komise i pracovníci průběžně publikovali dílčí výsledky své práce. Jedním z výsledků této publikační činnosti jsou vedle zpráv o stavu zpracování soupisu bohemik také osobní bibliografie dvou významných osobností českých dějin – Bohuslava Balbína a Jana Amose Komenského. Bibliografii více než sedmdesáti Balbínových spisů vydaných do roku 1800, s podrobným bibliografickým popisem jednotlivých edic a dochovaných exemplářů, sestavili Anežka Baďurová a Josef Johanides a vyšla v roce 1989 při příležitosti 300 let od Balbínova úmrtí. Bibliografie spisů Jana Amose Komenského, vydaná roku 2007, obsahuje bibliografické popisy více než

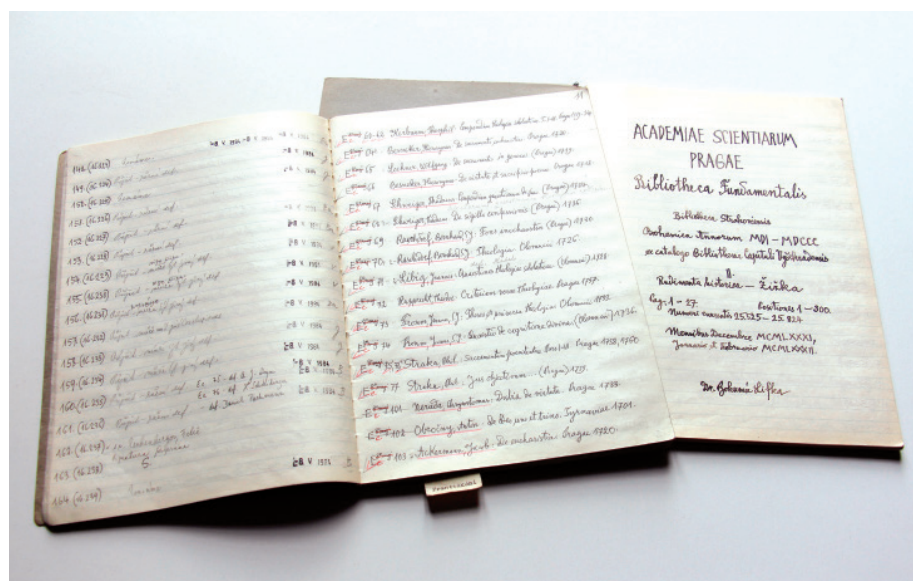
tisíčovky děl, jichž je Komenský autorem, spoluautorem, překladatelem či vydavatelem, které byly zjištěny v domácích i zahraničních knihovnách. Činnost Komise pro soupis starých cizojazyčných bohemik skončila krátce po smrti jejího předsedy Bohumila Ryby a tajemníka Josefa Moravce – oba zemřeli začátkem roku 1980 – a v polovině téhož roku byla komise rozpuštěna. Práce na bibliografii cizojazyčných bohemik ovšem i po rozpuštění komise pokračovaly a na trend nastavený komisí navázala další generace bibliografů.

Lidé kolem bibliografie cizojazyčných bohemik

Na soupisu cizojazyčných bohemik pracovali od jeho vzniku v roce 1955 v tehdejší Základní knihovně ČSAV Eva Hlavatá a Josef Moravec, později Milada Urbánková-Jedličková a Josef Johanides (1931–2015). V letech 1967–1968 se personální složení z osobních i jiných důvodů proměnilo. Z původních zaměstnanců zůstal pouze Josef Johanides, jehož doplnily Bohuslava Brtová (1925–1999), která původně pracovala pod vedením F. Horáka na Knihopisu, Anežka Baďurová a Stanislava Vidmanová. V této sestavě pracovala druhá generace bibliografů do roku 1983 pod vedením Bohuslavy Brtové. Poté převzala vedení bibliografického oddělení Anežka Baďurová.

Kromě kmenových bibliografů, kteří přímo popisovali staré tisky, se bibliografie cizojazyčných bohemik neobešla bez spolupráce externistů. Nejdůležitějšími spolupracovníky byli zejména Bohumil Ryba (1900–1980), který excerpoval katalog

Obr. 3 Titulní strana excerptního sešitu a jednotlivé záznamy bohemik psané rukou Bohumíra Lifky (foto Kateřina Doležalová)

Strahovské knihovny, a Bohumír Lifka (1900–1987), přední znalec církevních knihoven. Ten byl zároveň hlavním (a později jediným) excerptorem historických fondů pro bibliografii cizojazyčných bohemik. Bohumír Lifka excerpoval katalogy pražských knihoven (Národní knihovna ČR, Knihovna Národního muzea), kde byly v padesátých letech deponovány také klášterní knihovny křižovníků, benediktinů, dominikánů, františkánů a augustiniánů. Systematicky koncipované excerptční sešity, krasopisně nadepsané a přehledně vedené rukou Bohumíra Lifky, zůstávají v oddělení jako připomínka detailní práce tohoto erudovaného archiváře a knihovníka.

Na sestavování bibliografie cizojazyčných bohemik se svým způsobem podíleli i mnozí knihovníci nejen z pražských a mimopražských, ale i zahraničních knihoven, kteří ochotně poskytovali údaje o svých fondech. Tato spolupráce se mohla uskutečnit zejména díky osobním kontaktům, které navázala dlouholetá vedoucí bibliografického oddělení starých tisků KNAV, dnes knihovědného oddělení, Anežka Baďurová. Díky její neúnavné propagaci bibliografie na odborných setkáních doma i v zahraničí se povědomí odborníků a kolegů z příbuzných oborů o bibliografii cizojazyčných bohemik postupně zvyšovalo. Z její iniciativy se původně výhradně bibliografické oddělení v roce 1993 transformovalo ve vědecké oddělení, jehož náplní je vedle bibliografické práce i samostatný výzkum knižní kultury. Během devadesátých let a v první dekádě nového tisíciletí proběhla další generační obměna knihovědného oddělení, jehož tým nyní tvoří absolventi oboru knihověda a dalších humanitních oborů.

Zpracování bibliografie cizojazyčných bohemik přesto stále zůstává hlavním úkolem knihovědného oddělení Knihovny AV ČR. Po roce 2000 bylo hlavní prioritou zveřejnění bibliografie: nejdříve byla zpřístupněna v podobě naskenovaných listkových karet a později i jako databáze na webových stránkách Knihovny AV ČR. Další zásadní krok představovalo virtuální sloučení databáze BCBT s Knihopisem a vytvoření Bibliografické databáze bohemikálních tisků a rukopisů, která je přístupná na portálu Knihověda.cz: Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800. V blízké době se očekává databázové zpřístupnění popisu autorských a obsahových bohemik, která jsou zatím v elektronické podobě dostupná pouze částečně.

Zásady bibliografického popisu bohemik

Metodika popisu bohemik pro bibliografii cizojazyčných bohemik vychází z podobných zásad, jaké používal Knihopis. Stejně jako v případě Knihopisu, je jejím základem široká pramenná heuristika spočívající v průzkumu historických fondů v knihovnách a v excerptci sekundární historické literatury: starších bibliografií, dějin literatury a knihtisku, historických periodik, katalogů výstav a biografických slovníků. Další důležitou otázkou byla definice bohemik a určení specifických druhů tisků, které do soupisu nebudou zahrnuty – jde zejména o úřední tisky, hudebniny a mapy. Dále bylo nutno stanovit způsob popisu tisků („s knihou v ruce“, tj. metodou *de visu*) a způsob evidence popsaných tisků (kartotéka popisů). Vznikl také heslář, kam byly zaznamenány údaje z excerptované sekundární literatury. Oproti Knihopisu se pojem bohemikum zúžil: nově se již nepopisovala slovacika (tisky ve slovenštině či vzniklé na území dnešního Slovenska) a hranice bohemikálních tisků se

Obr. 4 Desky excerpčních sešitů s údaji o bohemikálních tiscích ve fondech historických knihoven (foto Luděk Čertík)

Obr. 5 Excerpční sešity dokumentují práci excerptorů pro bibliografii cizojazyčných bohemik (foto Luděk Čertík)

omezila na území dnešních Čech, Moravy a Slezska, tedy bez bohemik lužicko-srbských, kladských nebo slezských v době, kdy tato území patřila k Českému státu.

Bibliografie se skládá z analytických popisů jednotlivých edic, které byly pořizeny s knihou v ruce podle co nejkompletnějšího exempláře. Popis zahrnuje názvové, autorské, tiskařské a nakladatelské údaje a také typologicko-typografický popis včetně knižního dekoru, rozpis rámcových částí knihy (předmluvy, dedikace, doslovy, rejstříky a další části díla), odkazy na zdrojovou literaturu a signatury dochovaných exemplářů. Popisy bohemikálních tisků se původně zachycovaly na kartotéční lístky, od devadesátých let 20. století se však již používá elektronická databáze, do níž byla postupně a z větší části převedená lístková kartotéka. Databáze se dále doplňuje o údaje, které dřívější popis nezahrnoval nebo neumožňoval: citace jiných retrospektivních bibliografií, věcná a žánrová hesla, odkaz na digitální kopie dochovaných exemplářů. Do databáze se popisují nejen nově zjištěné bohemikální tisky, ale o další údaje se obohacují i starší záznamy (popis knižní ilustrace, vedut, národní autority aj.).

Východiskem pro zjišťování bohemikálních tisků byla podobně jako u Knihopisu heuristika pramenů a excerpce sekundární historické literatury: starších bibliografií, dějin literatury a knihtisku, historických periodik, katalogů výstav a biografických slovníků. Dalším krokem bylo zjištění dochovaných exemplářů a jejich lokace. Excerptní základnou pro soupis bohemik byly katalogy historických fondů Národní knihovny ČR a Knihovny Národního muzea, které mají alespoň částečně vyčleněné bohemikální tisky a evidují je i samostatné katalogy. Dochované exempláře v dalších pražských a mimopražských knihovnách s historickými sbírkami se zjišťovaly rešerší v lístkových katalogích či jiných evidenčních soupisech. Tímto způsobem se již podařilo podchytit bohemika téměř ve všech pražských knihovnách: Národní knihovně ČR, Knihovně Národního muzea včetně zámeckých knihoven pod její správou, Strahovské knihovně, Památníku národního písemnictví, Vyšehradské i Metropolitní kapitule a dalších historických fondech. Později byla excerpce rozšířena i na mimopražské fondy – postupně se podařilo zpracovat bohemikální tisky v přibližně čtyřiceti knihovnách zejména v Čechách (především vědecké knihovny, muzejní knihovny, knihovny archivů). Naopak zpracování fondů v moravských knihovnách dokončeno nebylo: bohemika Vědecké knihovny v Olomouci jsou popsána jen částečně a totéž platí o Moravské zemské knihovně. Fondy dalších významných moravských a slezských knihoven na systematickou rešerši bohemikálních tisků zatím čekají.

Po roce 1989 se rozběhla i excerpce v zahraničních knihovnách: částečně byla zpracována bohemika například v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni, v Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu, v knihovně Maďarské akademie věd a Széchényiho knihovně v Budapešti; v těchto knihovnách však byly systematicky popsány pouze tisky 16. a 17. století. Výběrově byla popsána i bohemika ve vybraných knihovnách ve Švédsku a Itálii. Určitou část evidovaných bohemik zjištěných excerptí relevantní literatury nebylo dosud možné popsat podle konkrétního exempláře. O některých edicích se navíc ví pouze z literatury a jde zatím o neověřená vydání. Tato skupina tisků je označena jako desiderata a jejich identifikaci komplikuje velmi často zkráceně uváděný či parafrázovaný název v katalogích nebo sekundární historiografické literatuře, případně příliš široké rozpětí dat

Obr. 6 Seřazené kartotéční lístky
s bibliografickými popisy jednotlivých tisků
(foto Kateřina Doležalová)

jejich vydání. Často jde o unikátně dochované exempláře v knihovnách s omezeným badatelským přístupem.

Při ověřování těchto desiderátních tisků, ale i pro úlohu bibliografa obecně platí, že šlo a dodnes jde o mravenčí práci, při níž bylo nutné tisk identifikovat v příslušné knihovně, zajistit jeho vypůjčení, pečlivě jej popsat a opět vrátit do knihovny. Odborníci, kteří zpracovávali od padesátých let bohemika pro bibliografii cizojazyčných bohemik, tímto způsobem zaevidovali na 46 000 vydání cizojazyčných bohemik a z tohoto počtu podrobně popsal podle exempláře na 24 000 tisků. Jejich systematickou práci připomíná dochovaná kartotéka popsaných bohemik, heslář i ohromné množství papírových výpůjčních lístků. V dnešní době identifikaci a hledání tisků usnadňují rešerše v elektronických knihovních katalogích či on-line databázích a knihy lze do jisté míry popsat i podle digitálních kopií. Tento nepochybně efektivnější způsob rozšiřování databáze však na druhou stranu přesouvá práci bibliografa stále více z knihovního depozitáře k obrazovce počítače a listování knihou supluje práce s její digitální kopií. I bibliografovi, jakkoli to může znít paradoxně, se někdy může stýskat po knihách.

Od karet k čipům a datasetům, aneb vývoj zpracování bibliografie cizojazyčných bohemik

Bibliografické popisy bohemikálních tisků byly od počátku zaznamenávány na kartotéční lístky, a to buď ručně, nebo na psacím stroji. Musíme si uvědomit, že většina tisků v němčině byla vytištěna gotickým tiskovým písmem (švabachem nebo frakturou), a tuto grafickou specifičnost zachovávaly i popisy bohemik. Stejně tak se v popisech dodržovalo psaní ligatur (spojení dvou či více písmen jako například ae a oe) či zkratk, zvláštní grafické znaky (ostré a dlouhé s, svislé s, ampersand, obrácené r) a další specifika vyplývající jak z typografie, tak z různých jazyků či jejich kombinace. Vícejazyčné texty často kombinují latinu tištěnou rotundou nebo antikvou a němčinu novogotickým písmem, hebrejská nebo řecká slova v latinských spisech jsou tištěná hebrejským kvadrátním písmem, respektive abjadem a podobně. I z těchto důvodů byla velká část popisů pořizována ručně, teprve později měli zpracovatelé bibliografie k dispozici psací stroj s německou novogotickou klávesnicí, ovšem speciální znaky a méně obvyklá písma se stále doplňovaly rukopisně.

Od začátku devadesátých let, díky změnám a novým možnostem, nastala pro bibliografy bez nadsázky nová éra. Zpřístupnila se moderní sekundární literatura, dříve dostupná pouze omezeně, z níž se excerpovaly údaje o bohemikálních vydáních, a po otevření hranic bylo možno zahájit popisy bohemik a excerpci i v zahraničních knihovnách. Na druhou stranu v České republice proběhly restituční některých historických knihoven, zejména šlechtických a klášterních, které často zneplatnily údaje o lokaci dochovaných exemplářů. Pokud jde o automatizaci, také bibliografie cizojazyčných bohemik začala, jakkoli opatrně a obezřetně právě s ohledem na svou výše naznačenou specifičnost, sledovat nové trendy. Bylo nasnadě, že dosud používanou evidenci spočívající v rukopisných či strojopisných záznamech na papírových kartách bude nutno nahradit automatizovaným systémem.

Postupné zavádění nových technologií přineslo zásadní otázku: jak převést listkovou kartotéku bibliografie cizojazyčných bohemik s více než 24 000 podrobnými

Obr. 7 Psací stroj se speciální klávesnicí usnadnil práci bibliografům, kteří do té doby ručně opisovali texty titulních listů tištěných frakturou nebo švabachem (foto Luděk Čertík)

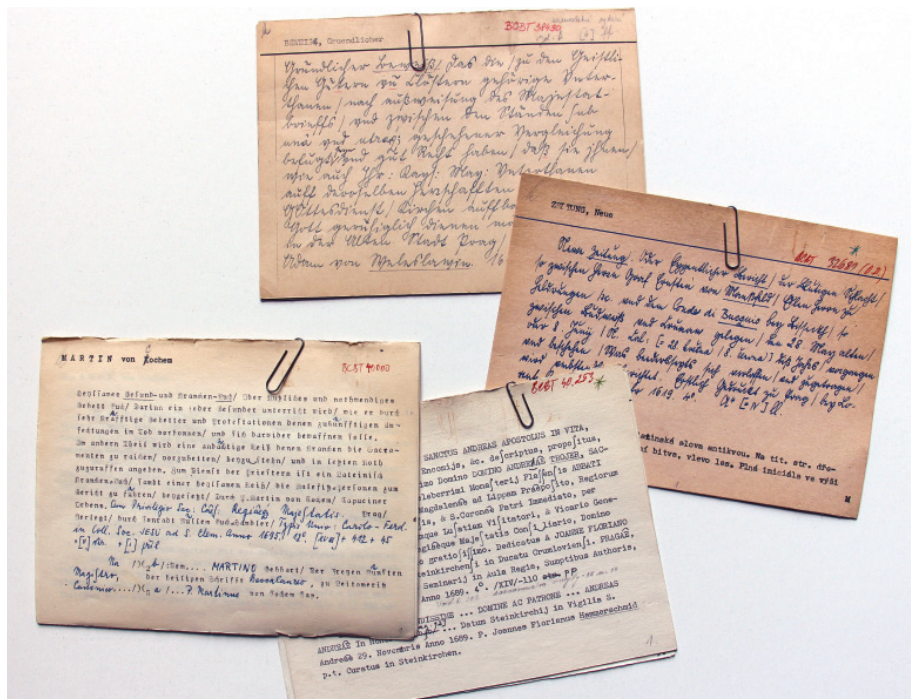
bibliografickými popisy starých tisků do elektronického systému, aby se zachovalo co největší množství informací z původního bibliografického popisu, a to včetně jeho specifik? Pro první elektronické zpracování bibliografie byl zvolen systém Mikro CDS/ISIS, jež pro potřeby bibliografie na míru upravil Antonín Vitek (1940–2012), propagátor a popularizátor kosmonautiky, který byl v KNAV zaměstnán jako programátor. Ve spolupráci s A. Baďurovou přizpůsobil systém ISIS pro bibliografický popis bohemik. Tento systém se začal používat od první poloviny devadesátých let jak pro zápis nových bohemik, tak i pro přepis starších záznamů z lístkových kartoték a zároveň i pro katalogizaci historického fondu KNAV. Systém ISIS byl ojedinelý především tím, že v zásadě umožňoval zachovat rozsah původního popisu díky rozšíření datových polí, a to včetně specifických grafických znaků. Slabinou tohoto systému však byla nemožnost zpřístupnění databáze na webu. Nástupcem systému ISIS se proto stal v roce 2013 knihovnický systém Clavius, který byl vybrán i s ohledem na zkušenosti zpracovatelů Knihopisu, kteří tento systém po určitou dobu používali. Další konverze databáze BCBT proběhla v roce 2022 do systému Verbis.

Cesta ke spojení bibliografických databází

Jak již bylo řečeno, obě větve české národní bibliografie, Knihopis i Bibliografie cizojazyčných bohemik, byly od svého založení rozděleny do dvou samostatných projektů a svěřeny dvěma různým institucím. I přes počáteční úzkou spolupráci jejich tvůrců se jejich metodické zpracování postupně vzdalovalo, i rychlost zpřístupnění byla odlišná. Z národně-ideových důvodů stála dlouho v popředí vědeckého zájmu, a tedy i bibliografického zpracování, tiskařská produkce v češtině. Knihopis byl díky tomu vydáván i knižně a již v devadesátých letech byl převeden do elektronické podoby a zpřístupněn na webu ve formě databáze. Naproti tomu bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků se dočkala svého zpřístupnění, zprvu navíc jen částečného, mnohem později.

Uměle vytvořená jazyková hranice mezi Knihopisem a bibliografií cizojazyčných bohemik se však se změnou vědeckého paradigmatu jevila jako překonaná a z hlediska uživatelů byla značně nekomfortní. Knihovědné oddělení proto v roce 2015 iniciovalo ambiciózní projekt Knihověda.cz s cílem vytvořit první moderní infrastrukturu pro výzkum české knižní kultury do roku 1800, jejíž součástí bude i virtuální sloučení obou částí národní retrospektivní bibliografie. Naším záměrem bylo zpřístupnit na jednom místě co nejkompletnější evidenci bohemikální produkce (a to nejen tištěné, ale částečně i rukopisné), doplněné o kontextové výkladové texty a nové výzkumné nástroje. Portál jsme proto koncipovali jako virtuální badatelské prostředí, které podpoří rozvoj digital humanities v oblasti výzkumu kulturních dějin, i jako informační rozcestník s aktualitami o dění v oboru, konferencích a knižních novinkách.

Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800 Knihověda.cz byl dokončen v roce 2020 jako výsledek týmové práce odborníků z Knihovny Akademie věd ČR, Národní knihovny ČR a Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Jeho jádrem je databázové rozhraní zahrnující pět dílčích bibliografických databází s kompletními daty o tiskařské a rukopisné bohemikální produkci a také moderní bibliografii k výzkumu české knižní kultury. Dalším prvkem portálu je Mapa tiskařské produkce Čech

Obr. 8 Popisy bohemic na kartotéční lístky se pořizovaly ručně i na stroji (foto Kateřina Doležalová)

a Moravy do roku 1800, která vizualizuje data ze sdružených databází Knihopisu a BCBT. V rámci projektu byla vytvořena i rozsáhlá internetová Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku poskytující výklad o knižní kultuře, využitelný pro vzdělávací účely na středních i vysokých školách. Jednotlivé části portálu Knihověda.cz fungují jako samostatné webové aplikace, jsou ale zároveň vzájemně vnitřně provázané.

Virtuální propojení databáze Knihopisu a Bibliografie cizojazyčných bohemi-kálních tisků do roku 1800 na portálu Knihověda.cz představuje jednoznačně historický mezník v dějinách české národní retrospektivní bibliografie. Cesta k jejich integraci byla ovšem náročná: záznamy v bibliografických databázích bylo nutné jednak v maximální míře doplnit, ale i sjednotit, zejména pokud jde o názvy, jména autorů a tiskařů, místa a roky vydání i jazyk spisu. K integraci databází přispělo i zavedení jednotných žánrových a tematických hesel, která českou tiskařskou produkci alespoň rámcově strukturují. Záznamy v obou databázích byly systematicky obohacovány i o odkazy na digitální kopie v českých i zahraničních digitálních knihovnách, aby se zvýšil uživatelský komfort badatelů, a místa vydání a jména tiskařů byla navíc propojena s hesly v Encyklopedii knihy. V rámci tohoto projektu byly vůbec poprvé databázově zpřístupněny i bohemi-kální cizojazyčné prvotisky. Bibliografická databáze portálu Knihověda.cz v současné době obsahuje celkem

68 000 bibliografických záznamů. Pro zpřístupnění databází jsme zvolili otevřený vyhledávací portál VuFind, jež jsme přizpůsobili tak, aby umožňoval jak jednoduché rešerše, tak i kombinaci různých kritérií při vyhledávání. Zachovali jsme i možnost prohledávat jen dílčí databáze. Webový portál umožňuje i zpětnou vazbu – uživatelé mohou správcům databází posílat svoje návrhy na zlepšení či opravy údajů.

Specifika bibliografie cizojazyčných bohemik

Z výše popsaného je evidentní, že virtuální spojení s Knihopisem a soupisem rukopisů znamenalo pro bibliografii cizojazyčných bohemik zásadní předěl. Česká národní retrospektivní bibliografie se tak přiblížila k obdobným národním i univerzálním retrospektivním bibliografiím, jako je například německý projekt VD16, VD17 a VD18 (*Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienen Drucke des 16.–18. Jahrhunderts*), italský EDIT16 (*Edizione italiane del XVI secolo. Censimento*

Obr. 9 Portál k dějinám české knižní kultury Knihověda.cz

Knihověda.cz
Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800

Databáze
Bibliografická databáze bohemikálních tisků, rukopisů a moderní literatury

Zadejte hledaný výraz

Všechna pole

Pokročilé vyhledávání

Encyklopedie knihy

Název má původ v řeckém slově *antifona* a latinském *antiphona*, což v obou případech evokuje střídavý zpěv. Antifonální zpěv spočíval ve střídání dvou sborů, které každý zvlášť přednášely verše žalmů nebo kanika a společně zpívaly „vločku“ – antifonu (hypopsalmos). Tento princip se uplatňoval už v židovské bohoslužbě a odtud se přenesl do křesťanské liturgie. *Antifona* – slovo, které se střídá s versy.

Mapa
Mapa tiskařské produkce Čech a Moravy

Aktuality:

14. 9. 2022 | AKCE
České země uprostřed Evropy
Dnešním dnem je otevřena výstava Národního archivu „České země uprostřed Evropy“. Výstava potrvá do 30. 10. 2022. Vstup volný každý den od 9-17 hodin v budově Národního archivu.

12. 9. 2022 | AKCE
XXIV. kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů
Další ročník bibliografického kolokvia se uskuteční ve dnech 10.-18. října 2022 ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové. Termín přihlášek: do 25. září 2022.

12. 9. 2022 | AKCE
Francouzsko-česká setkávání v proměnách času
Od 16. – 19. září v Českých Budějovicích bude probíhat 8. mezioborová konference Francouzsko-česká setkávání v proměnách času.

O portálu | RSS | Kontakty | Cookies |

© 2022 Knihovna AV ČR, v. v. i.

Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II), identifikační kód DG16P02H015

nazionale) nebo anglický ESTC (*English Short Title Catalogue*). Navíc tyto projekty překonala tím, že do přehledu národního písemnictví zahrnula i bohemikální rukopisy. Od většiny výše zmíněných zahraničních soupisů uvádějících zkrácené záznamy se česká národní retrospektivní bibliografie liší i rozsahem a podrobností bibliografického popisu. Tvůrci Knihopisu i bibliografie cizojazyčných bohemik totiž na rozdíl od zahraničních kolegů projektů od začátku preferovali plný bibliografický analytický popis. Ten zahrnuje kromě základních bibliografických údajů například i opis titulního listu, typologicko-typografický popis i rozpis rámcových částí knihy (paratexty, tj. předmluva, úvod, doslov, dedikace). Popis tak zohledňuje i drobné detaily, kterými se mohou odlišovat paralelní nebo variantní vydání.

Zvolený postup, totiž sledování nejmenších detailů, sice přispěl k větší přesnosti bibliografie, ale zkomplikoval možnost jejího databázového zpracování a následného zveřejnění. I proto bibliografie cizojazyčných bohemik tak dlouho nebyla zpřístupněna ve webovém prostředí. Pro bibliografii cizojazyčných bohemik excerpovali její sestavitelé velké množství pramenů, zejména historické literatury a katalogů. Některé z nich ovšem uvádějí silně zkrácené, parafrázované či zcela zkomolené názvy knih, které je třeba nejprve identifikovat. Mnoho z těchto dosud neověřených tisků, desiderat, se nachází ve fondech historických knihoven, které jsou přístupné pouze omezeně.

Podobný přístup oddaluje finální podobu bibliografie cizojazyčných bohemik. Dobrá bibliografie, zejména retrospektivní, však není nikdy hotová. Bibliograf má

Obr. 10 Provázání informací v dílčích částech portálu Knihověda.cz. Bibliografické databáze, Encyklopedie knihy a Mapa tiskařské produkce jsou interaktivně propojeny prostřednictvím odkazů a dat

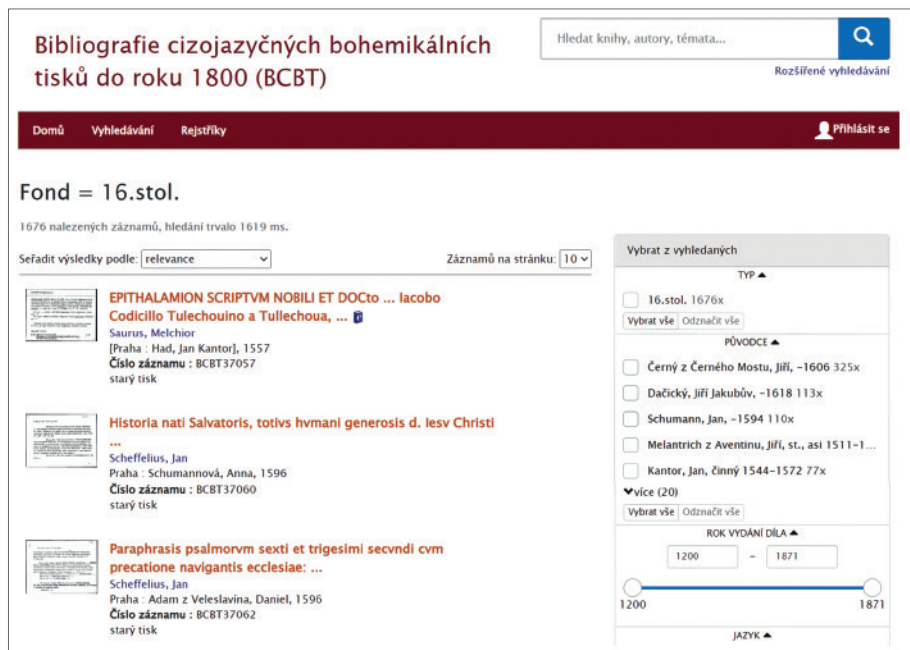
vždy naději, že najde další dosud nevidovaný exemplář, nepopsané vydání či bude moci přiřadit na základě své erudice a určitých indicií ke konkrétní tiskárně či tiskaři dílo, které vyšlo bez tiskařských údajů. Jindy zjistí variantní vydání lišící se dedikací, osobou nakladatele či vydavatele, knižním dekorem, ilustrací, použitým typem písma a podobně.

Perspektivy

Za sedmdesát let své existence urazila bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků dlouhou cestu a dlouhou cestu má ještě před sebou. Zároveň má velký potenciál, a tudíž velkou budoucnost. Bibliografie je základem interdisciplinárního výzkumu české knižní kultury v evropském kontextu. V současnosti BCBT zpřístupňuje strukturovaná data, která jsou také důležitým zdrojem pro badatele využívající metody digital humanities. Již několik let je součástí digitální výzkumné infrastruktury pro jazykové technologie, umění a humanitní vědy Lindat/Clariah.

V nejbližší době je cílem tvůrců BCBT její zapojení do prestižní nadnárodní databáze USTC (*Universal Short Title Catalogue*) a připravované databáze národních bibliografií sdružených v CERL (Consortium of European Research Libraries). Zásadní je také pokračující užší spolupráce se sesterskou databází Knihopis v rámci koordinovaného zpracování dat vybraných časových období či tematických celků.

Obr. 11 Elektronická databáze bibliografie cizojazyčných bohemik

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT)

Hledat knihy, autory, témata...

Rozšířené vyhledávání

Domů Vyhledávání Rejstříky Přihlásit se

Fond = 16.stol.

1676 nalezených záznamů, hledání trvalo 1619 ms.

Seřadit výsledky podle: relevance Záznamů na stránku: 10

EPITHALAMION SCRIPTVM NOBILI ET DOCTO ... Iacobo Codicillo Tulechouino a Tullechoua, ...
Saurus, Melchior
[Praha : Had, Jan Kantor], 1557
Číslo záznamu : BCBT37057
starý tisk

Historia nati Salvatoris, totivs hvmani generosis d. lesv Christi
...
Scheffellius, Jan
Praha : Schumannová, Anna, 1596
Číslo záznamu : BCBT37060
starý tisk

Paraphrasis psalmorum sexti et trigesimi secvndi cvm precatione navigantis ecclesiae: ...
Scheffellius, Jan
Praha : Adam z Veleslavina, Daniel, 1596
Číslo záznamu : BCBT37062
starý tisk

Vybrat z vyhledaných

TYP ▲

☐ 16.stol. 1676x

Vybrat vše Odnážit vše

PŮVODCE ▲

☐ Černý z Černého Mostu, Jiří, -1606 325x

☐ Dačický, Jiří Jakubův, -1618 113x

☐ Schumann, Jan, -1594 110x

☐ Melantrich z Aventinu, Jiří, st., asi 1511-1...

☐ Kantor, Jan, činný 1544-1572 77x

▼více (20)

Vybrat vše Odnážit vše

ROK VYDÁNÍ DÍLA ▲

1200 - 1871

1200 1871

JAZYK ▲

Příkladem může být probíhající projekt zaměřený na knižní ilustraci první poloviny 16. století (E-ilustrace.cz). Mezi další výzkumná témata vycházející z bibliografie patří sledování intelektuálních okruhů navázaných na jednotlivá centra knihtisku, vliv mecenátu na autorskou a nakladatelskou činnost vybraných období, vývoj a zastoupení vědních disciplín v edicích domácích tiskařů a v neposlední řadě porovnání vývoje literární produkce v českém prostředí a v sousedních zemích.

Proč je důležité věnovat se národní retrospektivní bibliografii? S malou nadsázkou jde o svého druhu rodinné stříbro, klíč ke zkoumání odkazu národního písemnictví a bohatství české knižní kultury i k porozumění soudobému myšlení. Je to součást našeho a zároveň středoevropského kulturního dědictví. Díky bibliografii zjistíme, kolik knih v českých zemích vyšlo a v jakých jazycích se tiskly, jaká témata a žánry rezonovaly v jednotlivých obdobích. Víme přesně, v jakých městech měli jednotliví tiskaři své dílny a jak se knihtisk šířil v průběhu staletí v českých a moravských městech. Zjistíme, kolikrát vyšla *Bible Kralická* i *Koniášův Klíč* a ve kterých knihovnách se dochovaly herbáře z konce 16. století. Je zřejmé, že Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 má své důležité místo v pochopení naší národní identity.

Výběr z literatury:

Jan Andrlé. Česká národní retrospektivní bibliografie jako pomůcka a výzva pro literární historii. *Česká literatura* 60 (2012), č. 6, s. 903–925; Anežka Baďurová. Historické knižní fondy v České republice a současný stav jejich knihovnického zpracování. *Sborník archivních prací* 53 (2003), č. 2, s. 641–684; Anežka Baďurová. Chronologické mezníky v evropských retrospektivních bibliografiích. In: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny*. Jindřichův Hradec 3.–4. září 1997. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum 1998, s. 12–18; Mirjam Bohatcová. Bibliografie a dějiny knihtisku. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – literární historie* 16 (1971), č. 4, s. 205–240; Mirjam Bohatcová. Der gegenwärtige Bearbeitungsstand der Druckproduktion vom 15. bis zum 18. Jahrhundert in den böhmischen Ländern. *Gutenberg-Jahrbuch* 1987, s. 265–278; Bohuslava Brtová. *Knihopis českých a slovenských tisků a Soupis cizojazyčných bohemik*. Nepublikováno; Josef Hejnic, Anežka Baďurová, Mirjam Bohatcová. Cizojazyčná bohemikální literatura 16.–18. století. Dosavadní studium a cíle výzkumu. *Listy filologické* 112, 1989, s. 220–228; František Horák. Společné problémy souborného katalogu a retrospektivní bibliografie. *Bibliografický časopis* 3 (1970), č. 2–3, s. 53–72; František Horák. Vývoj a úkoly české retrospektivní bibliografie. In: *Z teorie knihovnictví. Vědeckotechnický sborník věnovaný památce doc. dr. Jaroslava Drtiny, CSc.* Praha 1970, s. 131–160; Bohumil Ryba. K chystanému Soupisu cizojazyčných bohemik. *Vědecké informace ZK ČSAV – Supplement* 2 (1968), s. 1–2.

Terminologický slovníček dle České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)

Bibliografie je seznam dokumentů zpracovaných podle určitých zásad.

Bibliografická databáze je systém dat, jehož základnu tvoří strukturované bibliografické informace, k jejichž vyhledávání databáze slouží.

Bohemikum je dokument vydaný na území dnešní České republiky (územní bohemikum), napsaný autory původem z České republiky (autorské bohemikum), pojednávající o České republice (obsahové bohemikum). Pokud vyšel dokument tiskem, označuje se též jako tiskařské bohemikum.

Cizojazyčný dokument je dokument v jiném než českém jazyce.

Digital humanities je obor zabývající se využitím digitálních metod, zdrojů a nástrojů k bádání v humanitních oborech.

Heuristika je metoda výzkumu spočívající ve vyhledávání, třídění a hodnocení pramenů a jejich ověřování.

Národní bibliografie zaznamenává a popisuje veškeré dokumenty vydané v určité zemi.

Prvotisk (inkunábule) je tištěná kniha vyrobená do roku 1500 včetně. Knihy vytištěné po roce 1501 se nazývají postinkunábule, jejich horní hranice je vymezena mezi lety 1520–1530. Rané tisky do roku 1550 se nazývají paleotypy. Horní hranice starého tisku je stanovena rokem 1800 včetně.

Retrospektivní bibliografie zpětně zpracovává dokumenty publikované během časově vymezeného období.

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT) je elektronická databáze, která zpřístupňuje veškerou cizojazyčnou tiskařskou produkci vydanou v českých zemích do roku 1800. Eviduje částečně i data k bohemikální produkci zahraničních tiskáren a výběrově také k české knižní ilustraci. Spolu s databází Knihopis vytvářenou v Národní knihovně ČR, která registruje jazykově české tisky, tvoří BCBT českou národní retrospektivní bibliografii starých tisků. V roce 2020 došlo k virtuálnímu sloučení obou bibliografických databází na portálu **Knihověda.cz: Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800**. Vznikla tak nová základní infrastruktura pro výzkum české knižní kultury, která zpřístupňuje kompletní tiskařskou produkci v českých zemích do konce 18. století v jednom vyhledávacím rozhraní. Její ambicí je stát se moderním nástrojem pro zkoumání starší české knižní kultury.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

Jan Hasil: **Odhalování minulosti Letenské pláně**

Martina Ireinová: **Významní čeští dialektologové**

Jiří Vomlel: **Bayesovské sítě**

V EDICI DOSUD VYŠLO:

Petr Zacharov: **Tornádo**

Vladislav Knoll: **Církevněslovanská kultura v Rumunsku**

J. Dvořáková, D. Hájková, H. Kokešová, L. Merhautová, J. Štofáník,

J. Tomeš, M. Klečáček: **Tradice a současnost masarykovských studií**

Edice Věda kolem nás | Co to je...

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 | *Andrea Jelínková*

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., Nakladatelství Academia. Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krče a sazba Serifa. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2022. Ediční číslo 12979. Tisk **SERIFA**®, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5.

ISSN 2464-6245

Evidováno MK ČR pod e. č. E 22344

Další svazky získáte na:

www.vedakolemnas.cz | www.academia.cz